

En landsbypræsts løn 1878.

Af Carl Trock

Blandt de spørgsmål, som kirkekommissionen 1868—70 måtte beskæftige sig med, var gejstlighedens lønning. Her erkendtes det fra alle sider at en ordning var nødvendig, uden at der var enighed om måden, hvorpå det skulde ske¹. På basis af kommissionens arbejde mødte den nyudnævnte kultusminister, C. C. Hall, der havde været formand for kommissionen, i rigsdagssamlingen 1870—71 med et lovforslag om landsbypræsternes lønning. Det skulde tilvejebringe en højst nødvendig ligeligere fordeling mellem landsbykaldene, så misforholdet mellem de store og de mange små landsbykald udjævnedes; tillige åbnede forslaget mulighed for en ordning af præsternes pension, så nådens-året kunde bortfalde, og for at præsterne kunde få lån eller hjælp ved etablering i præstegårdene, så to forhold, der havde ødelagt mangan en landsbypræsts økonomi, også ordnedes.

Denne omordning af landsbypræsternes lønningsforhold blev et af 70'ernes store politiske stridsspørgsmål, for rigsdagens to ting kunde ikke nå til enighed. Folketingets flertal rejste krav om en tilbundsgående ændring, så de indtægter, der hidtil havde været brugt til kirkelige formål, men som var statens ejendom, inddroges i statskassen, og præsterne skulde sættes på fast løn som statens andre embedsmænd — bagved lå også ønsket om at åbne lettere ad-

¹) Jfr. »Betænkning ... afgiven af den ... af 18de Juni 1868 til Overveielse af de kirkelige Forhold nedsatte Kommission«, 55 ff, 160 f.

gang til en tiende afløsning — mens de skiftende kultusministre (C. C. Hall 1870—74, J. J. A. Worsaae 1874—75 og J. C. H. Fischer 1875—80), med landstingets flertal bag sig, fortsat vilde sikre kirken de indtægter, der hidtil havde været anvendt til kirkelige formål. Nogen lovmæssig ordning var det derfor umuligt at nå.

Men ændringer i det bestående var så påkrævet, at Fischer, der måtte se sit lønningslovforslag standset, fra december 1875 ved embedsledighed begyndte at »beklippe« de største embeder for at få midler, hvormed de dårligst stillede landsbykald kunde forbedres². Herved opnåedes en mindre udjævning, men nogen fyldestgørende ordning blev det langt fra. De fleste landsbypræsters kår — navnlig i Jylland, på øerne var kaldene gennemgående bedre — var stadig utilfredsstillende.

Og som landsbypræsternes indtægter efter midten af 70'erne gik ned, i takt med de faldende kornpriser, forværredes forholdene. Medvirkende i samme retning var det, at selve præstegårdene afkastede mindre, dels fordi såvel bygninger som jord kom i dårligere stand, ja ofte forsømtes, da præsterne på grund af de dårlige kår flyttede hyppigere, dels fordi det blev stadig almindeligere at præsterne holdt op med at drive deres gårde og bortforpagtede dem. De magtede nemlig ikke længere i samme grad som tidligere at få noget ud af præstegårdene, det at drive landbrug med gevinst var ikke længere så selvfølgelig, mange præster ønskede også helt at samle sig om deres åndelige gerning.

Til belysning af landsbypræsternes kår aftrykkes nedenfor et brev til biskop Swane 1878 fra sognepræst N. Clausen, Astrup-Storarden. Det er hentet fra en samling præstebreve

²) Om Fischers beklipping jfr. Kh. Sml. 6. rk. III, 96 ff; VI, 484 ff. — Folketinget protesterede straks mod denne »administrative« ordning, men ved forliget om finansloven 1878—79 godkendtes den, dog med de begrænsninger, at der højst måtte anvendes 25,000 kr. årligt som løntillæg, og at et embedes indtægter på denne måde ikke måtte bringes over 2400 kr.

til biskoppen³, hvoraf adskillige andre berører landsbypræsternes økonomiske vanskeligheder på den tid. Nogle få eksempler skal gives: »Jeg lever under saa trykkende økonomiske Forhold, at jeg ikke veed, hvorledes jeg skulde komme ud af det. Mit Embede er saa lille og dertil bebyrded med en stor Byggegjæld, at det ej er mig muligt at skaffe det Fornødne til et tarveligt Udkomme for mig og min Familie uden at forøge min i Forvejen betydelige Gjæld« (udat. men før marts 1879, fra S. Petersen, St. Brøndum). — »Da jeg ved at komme til Lyngaa staar overfor en økonomisk Ruin, hvad jeg ihvert Tilfælde ikke kan forsvare at udsætte mig og mine for, er jeg i den sørgelige Nødvendighed at maatte begjære mig fritaget for at modtage Embedet«. Thi de opgivne indtægter kan ikke fås, da avlingen ved bortforpagtning er kommet i sådan stand, at ingen forstandig mand vil forpagte den for den ansatte sum (13/1—81, fra J. Erlandsen, Tisted-Binderup-Durup). — »Den 19de Juli bliver det 3 år siden jeg blev kaldet til Skivum fra Omø. Jeg troede her at have fået et embede, af hvis indtægt jeg ved tarvelig husholdning kunde leve. Dette er umuligt. Jeg må hvert år gøre ikke liden gæld« (4/5—84, fra Vilsen Sørensen, Skivum-Giver).

Højærværdige Hr. Biskop Swane⁴, R. af Db.
Viborg.

Deres Højærværdighed tillod mig ved Visitatsen her i Astrup at give Biskoppen senere Svar paa det Spørgsmaal, som venligt blev stillet til mig og min Stilling i timelig Henseende, om hvorvidt jeg her kan faa mit Udkomme til en saa stor Familie. Denne Deres Højærværdigheds Tilladelse benytter jeg mig nu af og giver min Biskop fuldstændig Oplysning derom, da min Stilling nu er bleven mig klar, og

³) Viborg bispearkiv, LA for Nørrejylland, pakke med ujournaliserede breve til biskop Swane 1877—84.

⁴) Biskop Hans Jørgen Swane havde tiltrådt embedet 1/5-78.

det dermed ogsaa er bleven mig baade klart og føleligt, at jeg i dette Embede, saalænge jeg skal blive her, ikke vil blive fri for et stadigt Næringstryk.

Min Stilling er bleven efter Naadensaaret (et *forlænget* Naadensaar⁵⁾ og efter den for mig højst ugunstige Accord og Overtagelse af Præstegaarden efter min i bundløs Gjæld nedsunkne Formands⁶ Enke — derved er min Stilling bleven saaledes, at jeg er kommen af med hvad jeg tilforn ejede og er kommen i en ikke lille Gjæld. Vi have nu arbejdet og sparet for om muligt at faa afbetalt paa denne Gjæld men forgjæves; tvertimod seer jeg nu ved Aarets Slutning at jeg i det forrige Aar, for en Del ved den megen Sygdom her, er kommen end mere tilbage. Og er det bleven Resultatet iaar, saa vil det jo blive langt værre til næste Aar, hvor Capitels-taxten vil blive saa lav, og hvor Rostrup⁷ vil gaa bort. Efter det Syn, jeg har faaet over min Stilling, trues jeg med pecuniær Ødelæggelse.

Jeg troer, at Deres Højærværdighed vil ved medfølgende Opgjørelse af Embedets Indtægter og Udgifter finde, at for en Mand med Gjæld og med stor Familie som jeg har, vil et Embede som dette ikke kunne andet end skaffe stadigt Næringstryk, uagtet vi indskrænke os til det Yderste og tage det langt mere knapt og besværligt end nogen Præst her. Naar vi saa endda ikke kan see andet end en stadig Synken i dybere Gjæld, saa er den Sandhed kommen til at staa for mig, at en Mand er pligtig at betale sin Gjæld, og da jeg uagtet de yderste Anstrengelser kun kan forøge min Gjæld, naar jeg bliver her i Astrup, saa er det jeg tillidsfuldt vender mig til min Biskop, hos hvem jeg ikke tvivler om at finde et aabent Hjerte og venlig Deltagelse og beder om at tage mig det op med Mildhed, at jeg føler mig tvingende

⁵⁾ Om nådensår-ordningen, og den fordel enker fik, jfr. Matzen og Timm: Haandbog i den danske Kirkeret, 315 ff, 340 ff.

⁶⁾ L. S. Boberg, sognepræst i Astrup-Storarden 1863—75.

⁷⁾ Sognepræsten i Astrup-Storarden havde midlertidigt extra indtægter for at betjene Rostrup sogn.

nødsaget til at søge bort herfra⁸, skjøndt jeg med Sandhed tør bevidne, at det var mit fulde Alvor at ville efter min Biskops Ønske blive her, hvis jeg ikke maa frygte at komme til at styrte baade mig selv og min Hustru og mine Børn i saa trange Kaar, at vi vanskeligt vil komme ud af dem igjen.

Embedets Beskaffenhed angaves i Ministerialtidende saaledes:

»Indtægter⁹:

- 1) Korntiende, der leveres for største Delen in natura:
 72 Td 2 Skpr Rug
 62 - 1 - 2 Fdk Byg
 106 - 1 - Havre.
- 2) Kvægtiende og Smaaredsel:
 13 Tdr 4 Skpr Byg
- 3) Offer og Akcidenser efter 5 Aars Gjennemsn 468 kr.
- 4) Refusion af Hovedgaarden Villestrup:
 1 Td Rug
 1 - Byg
 1 - Havre.
- 5) Godt og tilstrækkeligt Tørveskjær udvises fra Villestrup.
- 6) Præstegaarden staar for Hartkorn 7 Td 1 Fdk 1½ Alb.
 med Areal c 90 Td Land Ager og Eng ved Gaarden, nogle
 spredte Englodder og c 40 Td Land Hede ¼ Mil borte.
 Jorderne ere tildels skarpe og sandede.
- 7) Bygningerne ere med Undtagelse af Vesterhuset (opført
 1870 og indrettet til Forpagterbolig) gamle men vel ved-
 ligeholdte og afgiver en god Bolig, hvortil hører en smuk
 Have.
- 8) Kaldet ejer en Bankaktie paa 467 Kr. 25 Ø.
- 9) Saalænge den Beskikkede vedbliver at bestyre Præste-
 embedet for Rostrup Sogn (hvilken Forpligtelse tør ven-

⁸) Niels Clausen, f. 11/4-36, var kommet fra Baagø til Astrup-Stor-
 arden 9/6-75 og forflyttedes igen 5/5-80 til Helsing-Valby.

⁹) Om landsbypræstens forskellige indtægter, jfr. Matzen og Timm,
 263 ff.

tes at ville ophøre i Løbet af nogle Aar) oppebærer han endvidere af dette Sogn Kvægtiende og Smaaredsel 10¹/₂ Td Byg og Offer og Akcidenser c 200 Kr.

Udgifter:

- 1) Skatter og Bankrente c. 232 kr. 16 Ø.
- 2) Kommuneskat c 76 -
- 3) Expenser c 42 -
- 4) Embedslaan stort 2100 Kr. til Opførelse at et nyt Vesterhus stiftet 1870 afbetales med ¹/₂₀ aarlig og forrentes med 4 pCt. (første Halvaarsafdrag i Juni Termin 1871)
- 5) Indløsningssum 1,000 Kr.
- 6) Enkepension bliver at svare«.

Hertil skal jeg kun bemærke, dels at Expenseerne ere angivne for lavt ligesom der endnu var og er en Embedsgjæld, som ej er omtalt paa Bekjendtgjørelsen, og hvoraf aarlig svares 18 Kr. 78 Ø. samt at min Communeskat er c 106 Kr. Og endelig vilde jeg have ønsket meget, at der i Bekjendtgjørelsen var anført, hvad Jordtilliggendet var forpagtet ud for i Naadensaaret, da denne Oplysning vilde have gjort, at jeg aldrig havde søgt dette Embede.

Den Forpagtningsafgift (som jeg desværre ved Fru Børgers og Forpagterens forenede Kløgt var daarlig nok til at gaa ind paa) er følgende:

10	Tdr Rug
18	- Byg (hvoraf fragaar 4 Tdr paa Grund af bortsolgt Jord)
30	- Havre
10	- Kartoffler
3226	Potter Mælk
	Fourage,
	Føde til 4 Faar.

(Men da Præsten svarer alle Udgifterne: Skatter (kongelige og communale) Reparationer, Byggegjæld af Capitalen til Forpagterboligen og Afbetaling af samme Gjæld, saa vil ved

næste Aars lave Capitelstaxt vistnok ikke engang Mælken blive svaret i Forpagtningsafgift; det nærmer sig betydeligt til, at Forpagteren af denne tiendefri Gaard faaer Penge for at overtage en Gaard paa 7 Tdr Hartkorn. Jeg bebrejder mig selv meget, at jeg saa skammeligt lod mig overliste; men det tjener maaskee til Undskyldning, at ogsaa en Svo-ger af mig, som er Landmand og som var min Raadgiver, lod sig overliste paa samme Maade; det er saameget mindre glædeligt, at Forpagtningen blev saa slet, som Forpagteren er noget nær den samvittighedsløseste Mand i Handel som findes i Pastoratet, hvad han tydeligt har vist overfor mig og paa en meget følelig Maade.

Enkepensionen, som fastsattes af Provsteretten, og som imod min Protestation blev bekræftet af Højærværdige Hr. Biskop Laub¹⁰ udgjør følgende, (da jeg, skjøndt ikke overbevist, ikke ansaa det for passeligt i en Sag, der angik en Enke, at søge det kgl. Ministeriums Afgjørelse):

9 Tdr 1 Skp 1 Fdk Rug
 9 - 4 - $2\frac{3}{4}$ Fdk Byg
 13 - 3 - $\frac{1}{2}$ Fdk Havre samt
 i Penge 119 Kr. $10\frac{1}{2}$ Ø.

Efter min Embedstiltrædelse er der for bortsolgt Jord mod Afdrag af 4 Tdr Byg af Forpagtningsafgiften kommen en aarlig Indtægt i Renter c 116 Kr.

Jeg haaber nu at have opgivet min Stilling saa nøjagtigt som muligt og beder om Biskoppens Velvillie.

Med hjertelig Tak for Biskoppens sidste Nærværelse her i Astrup, og med de bedste Ønsker for Deres Højærværdighed og Familie om en lykkelig og velsignet Jul fra min Kone, mine Børn og mig forbliver jeg

Deres Højærværdigheds med
 Tillid og Ærbødighed hengivne

N. Clausen.

Astrup 23 Decbr 1878

¹⁰⁾ Otto Laub, biskop i Viborg 1854—1/5-78.

Astrup Storarden Sognekalds Indtægter og Udgifter.

Kornet er beregnet efter den Pris, som jeg indgav i Votum'et¹¹, angaaende Capitelstaxtens Fastansættelse fra sidste Maaned:

Expenserne ere satte til samme Beløb som angivet i Ministerialtidende da Offer og Accidentier have været lidt højere end i Bobergs Tid, og det ene kan da omtrent veje op mod det andet.

Indtægter:

A) Tiende Refusion og Kvægt. etc.

72 Tdr Rug a 9 kr.....	648,00 Ø.
2 Skpr Rug.....	2,25 -
1 Td Rug.....	9,00 -
76 Tdr Byg a 8,50.....	645,00 -
5½ Skp Byg.....	5,85 -
107 Tdr Havre a 6 kr.....	642,00 -
1 Skp.....	75 -
Offer og Accidentier.....c	468,00 -
Bankrente.....	38,53 -
	2459,38 Ø.

B) Forpagtningsafgift

10 Tdr Rug.....	90 Kr.	
14 - Byg.....	116 -	
30 - Havre.....	180 -	
Kartofler.....	20 -	
	406 Kr.	406,00

+ Mælk: 8 Potter i 7 Maaneder.

10 - i 5 -

(c: Mælk af højst 1 a 2 Køer)

Føde til 4 Faar.

Fouragen ved privat Overenskomst omvexlet med Embedskjørsler, hvortil jeg selv leverer Vogn og 12 private Toure aarlig.

¹¹⁾ Vel til biskop Laub vedrørende opgørelsen med formandens enke.

C) For senere bortsolgt Jord.....	116,00
Indtægt:...	2981,38
	940,06
Kr.	2041,38

Udgifter:

A) Skatter og Renter Expenser.

Kgl Skatter paa Amtstuen.....	232,16 Ø.
Communeskatter.....c	106,00 -
Expenser.....	42,00 -
Renter til Forpagterboligen med Afdrag...	155,00 -
Renter af Indløsningssum.....	40,00 -
	575,16 Ø.

B) Enkepension

9 Tdr Rug.....	81,00	Ø.
1 ¹ / ₄ Skp do.....	1,50	-
9 Tdr Byg.....	76,50	-
4 Skpr do.....	4,25	-
2 ³ / ₄ Fdk do.....	2,17	-
13 Tdr Havre.....	78,00	-
3 Skpr do.....	2,25	-
1 ¹ / ₂ Fdk do.....	13	-
Penge.....	119,10 ¹ / ₂	-
	364,90	Ø. 364,90

Reparationer, som de foregaaende Aar have
kostet mig meget, tager jeg ikke Hensyn til,
da der ingen Udsættelser er skete af Synet.

Udgift... 940,06

Min Husholdning er paa Grund af Bortforpagtningen slet
ikke billigere end en saadan i Kjøbstaden men dyrere paa
Grund af Varernes Fragt.

Istedetfor Torveskjær paa Villestrups Mose har Kammerherren tilstaaet mig 4 Favne Fagotter, men det er ikke tilstrækkeligt til mit Ilding. Min Rente paa 18,78 Ø. maa desuden fraregnes Indtægten.

Astrup d. 23de Decbr. 1878

ærbødigst

N. Clausen.